

ТРУДНОЩІ ПЕРЕКЛАДУ ЛАТИНСЬКИХ ЗАПОЗИЧЕНЬ У НАУКОВО-ТЕХНІЧНІЙ ЛІТЕРАТУРІ

У статті розглядаються особливості функціонування термінів латинського походження у процесі науково-технічного перекладу. Аналізуються різноманітні способи запозичення лексики та даються рекомендації щодо подолання труднощів, пов'язаних із засвоєнням студентами фахової терміносистеми.

Ключові слова: *способи запозичення, терміносистема, дублети, багатозначність.*

В статье рассматриваются особенности функционирования терминов латинского происхождения в процессе научно-технического перевода. Анализируются различные способы заимствования лексики и даются рекомендации по преодолению трудностей, связанных с усвоением студентами профессиональной терминсистемы.

Ключевые слова: *способы заимствования, терминсистема, дублеты, многозначность.*

The article discusses the features of the functioning of the terms of Latin origin in the process of scientific and technical translation. Various ways of borrowing of vocabulary are analyzed. The recommendations for overcome the difficulties associated with the students' learning of professional terminosistemy are made.

Keywords: *ways of borrowing, terminosistemy, doublets, polysemy.*

В умовах активного входження України в світовий економічний простір та інтеграції з багатьма європейськими країнами на базі розширення промислових та наукових стосунків, однією з вимог до випускників закладів вищої освіти є практичне оволодіння іноземною мовою як засобом фахового

спілкування. Студенти немовних навчальних закладів мають набути уміння швидко і вільно висловлюватися іноземною мовою для досягнення ними соціальних, академічних і професійних цілей; оволодіти загальнонавчальною та професійно орієнтованою лексикою; вміти знаходити спеціальні джерела іноземною мовою, відбирати роботи з певної тематики, працювати з довідковою літературою. Студенти повинні чітко усвідомлювати перспективи використання отриманих ними знань, оскільки ті збільшують їхні шанси на успіх у професійній діяльності. У цьому контексті великого значення набуває засвоєння студентами фахової терміносистеми як невід'ємного складника їхньої професійної компетенції. Під фаховою терміносистемою ми розуміємо сукупність загальнонаукових і спеціальних термінів-слів та словосполучень, скорочень, аббревіатур, кліше, що характерні для певної галузі знань. Цілком справедливо вважається, що від рівня сформованості термінологічної компетенції студентів буде залежати не тільки швидкість та якість опрацювання ними науково-технічної літератури і виконання навчальних професійно орієнтованих завдань, але й ефективність і результативність їхнього подальшого професійного спілкування, адекватність сприйняття фахової інформації та успішність розв'язання проблемних виробничих питань [1: 29].

Сучасна епоха розвитку іноземних мов характеризується значним кількісним зростанням термінів у різних сферах науки і техніки, їх активним проникненням у загальну розмовну мову, поповненням словникового складу новими одиницями. У зв'язку зі швидким розвитком науково-технічної інформації все актуальнішими стають проблеми вивчення особливостей функціонування термінів у процесі науково-технічного перекладу.

Важливо пам'ятати, що терміни багатозначні, спосіб перекладу терміну залежить від спеціальності та області застосування. У зв'язку з багатозначністю термінів виникають труднощі їхнього перекладу. Серед усіх термінів, що зустрічаються в науково-технічній літературі, особливо виділяються терміни латинського і грецького походження. Проблема впливу латинської мови на національні терміносистеми була предметом розгляду багатьох робіт з

термінознавства [2; 3; 4; 5; 6]. Однак проблема специфіки освоєння латинських запозичень найчастіше розглядається у медичній терміносистемі, а функціонування латинської термінології у сфері технічних наук досліджено недостатньо, що і зумовлює актуальність нашої роботи.

Терміни, що використовуються у науковій літературі, власне, є запозиченнями. Запозичення в різних мовах по-різному впливають на збагачення структури словника. Запозичені приблизно з 50 мов світу, лексичні одиниці становлять майже 75% словникового складу англійської мови і включають пласти лексики, запозичені в різні історичні епохи і під впливом різних умов розвитку та існування. Запозичення лексики може відбуватися усним і письмовим шляхом. У разі запозичення усним шляхом слова швидше асимілюються в мові. Слова, запозичені письмово, довше зберігають свої фонетичні, орфографічні і граматичні особливості. Запозичення буває безпосереднім, а також відбувається за допомогою мови-посередника. Мовами-посередниками були, наприклад, латинська (через латину в англійську мову потрапило багато грецьких слів) і французька (з якої було запозичено багато латинських слів). Латина – одна з найдавніших мов, і навіть тепер широко використовується майже в усіх професійних сферах. Латина впливала на англійську мову протягом усієї своєї історії.

Більшість латинських запозичень належать до так званої інтернаціональної лексики, тобто повторюються в мовах багатьох народів, об'єднаних між собою загальними рисами культурного та суспільного розвитку. Такі терміни легко піддаються перекладу через їх звукову й графічну подібність до української (російської) мови, наприклад: *atom* – атом; *radio* – радіо; *energy* – енергія; *generator* – генератор і т. п.

Але далеко не завжди термін, запозичений з латинської мови, легко піддається перекладу. Є ряд слів, у яких зберігся оригінальний спосіб утворення множини, тобто нетиповий для англійської мови (шляхом додавання закінчення). Так, курс англійської мови передбачає розгляд деяких таких термінів, наприклад: *antenna* – *antennae*; *datum* – *data*; *formula* – *formulae*;

medium – media; nucleus – nuclei; phenomenon – phenomena та ін. Зауважимо, що часто можна зустріти звичну для англійської мови форму множини для таких слів як antenna (antennas), formula (formulas), stratum (stratums).

До основних способів запозичення лексики належать транскрипція, транслітерація, калькування і семантичне запозичення.

Транскрипція (фонетичний спосіб) – це таке запозичення словникової одиниці, при якому зберігається її звукова форма (іноді незначно видозмінена відповідно до фонетичних особливостей мови, в яку слово запозичується). Таким чином з англійської мови запозичені слова football, trailer, jeans sport, travel, people, castle, fortress та інші. Способом транскрипції в англійську мову потрапило безліч слів латинського походження. Такі слова характеризуються тим, що їх загальний звуковий комплекс виявляється для англійської мови новим, хоча кожен звук, за рідкісними винятками, замінюється звуком мови, в яку вони потрапляють.

Транслітерація – це спосіб, при якому запозичується написання іноземного слова: літери запозиченого слова замінюються літерами рідної мови. При транслітерації слово читається за правилами читання рідної мови. Методом транслітерації з англійської мови походять слова круїз (cruise), мотель (motel), клуб (club), а також багато власних імен: Вашингтон (Washington), Техас (Texas), Лондон (London). В англійській мові багато слів грецького, латинського і французького походження, які зберегли свої графічні особливості, хоча і читаються за правилами англійської мови.

Калькування – це спосіб, при якому запозичуються асоціативне значення і структурна модель слова або словосполучення. Кальками називаються запозичення у вигляді буквального перекладу іноземного слова або виразу, тобто точного відтворення його засобами приймаючої мови із збереженням морфологічної структури та мотивування. Компоненти запозиченого слова або словосполучення переводяться окремо і з'єднуються за зразком іноземного слова або словосполучення. Наприклад, іменник "суїцид" – калька латинського suicide (sui – себе, cide – вбивство). Методом калькування в англійській мові

створено велику кількість слів і фразеологічних одиниць на базі латинської мови. Кальками є, наприклад, такі словникові одиниці: *below one`s dignity* – з лат. *infra dignitatem*; *under consideration* – з лат. *sub juice*; *vicious circle* – з лат. *circulus vitiosus*.

Семантичне запозичення – це запозичення нового значення, часто переносного, до вже наявного в мові слова. Так, наприклад, слова *pioneer* та *brigade* існували в англійській мові і до проникнення в неї «радянської» лексики, але значення «член дитячої комуністичної організації» та «трудоий колектив» вони отримали під впливом російської мови післяжовтневого періоду.

Найбільшу кількість слів, запозичених англійською мовою з латини, являють собою так звані книжкові запозичення. Це слова, що проникли в мову не в результаті безпосереднього, живого спілкування між народами, а за допомогою письмових документів, книг і т.п. Книжкові запозичення якісно різняться від інших видів запозичень. Перш за все, вони менше зазнають різноманітних змін, особливо семантичних.

У сучасній англійській мові є й такі запозичення, які повністю зберегли свій латинський вигляд, тобто, не зазнали ніякої мовної асиміляції. Ці слова і вирази використовуються як свого роду цитати з латинської мови. Сфера їхнього застосування вельми обмежена: вони зазвичай вживаються в стилях наукової прози, ділових документах, в піднесеному ораторському стилі мови. До цих запозичень відносяться такі вирази як *alma mater*, *bona fide*, *ex officio*, *nota bene*, *et cetera* і подібні.

Розмаїття запозичень в англійській мові призвело до утворення великої кількості дублетів. Дублетами називаються два або кілька слів, які мають спільний корінь і спільне походження, але які, розвиваючись різними шляхами, отримують дещо різне звукове оформлення і значення. Як приклад, похідні від латинського дієслова *facere*: *factor*, *factory*, *faculty*, *defect*, *defeat*. Найбільші труднощі виникають при перекладі саме дублетів, і це питання заслуговує на окреме дослідження.

Підсумовуючи, зазначимо, для того, щоб будь-яка робота з термінами в рамках наукового або технічного тексту іноземною мовою була успішною, необхідно:

- 1) знати певний мінімум загальнонаукових і загальнотехнічних термінів;
- 2) володіти термінами, характерними для тієї чи іншої сфери діяльності (спеціальності);
- 3) пам'ятати про багатозначність слів в англійській мові;
- 4) знати способи утворення множини деяких слів латинського походження;
- 5) уникати помилкових асоціацій з рідною мовою.

Володіння професійною термінологією робить майбутнього фахівця конкурентоспроможним, мотивованим, більш підготовленим до здійснення професійної діяльності, як рідною, так і іноземною мовою. У зв'язку з цим важливо приділяти цьому аспекту достатньо уваги в ході навчального процесу.

Безумовно, порушена нами тема досить поширена у перекладацькій літературі, актуальна і вимагає більш докладного подальшого дослідження.

ЛІТЕРАТУРА

1. Барабанова Г. В. Когнітивно-комунікативна модель навчання професійно орієнтованого читання іноземною мовою в немовному вузі / Г. В. Барабанова // Іноземні мови. – 2004. – № 1. – С. 29-30.

2. Акуленко В. В. Вопросы интернационализации словарного состава языка / Валентина Васильевна Акуленко. – Харьков : Изд-во Харьков. ун-та, 1972. – 215 с.

3. Квитко И. С. Термин в научном документе / Исаак Семенович Квитко. Львов : ЛГУ, 1976. – 129 с.

4. Лотте Д. С. Вопросы заимствования и упорядочения иноязычных терминов / Дмитрий Семенович Лотте; [предисл. Т. Л. Канделаки, С. В. Гринева]. – М. : Наука, 1982. – 149 с.

5. Прохорова В. Н. Русская терминология (лексико-семантическое образование) : [монография] / Валентина Николаевна Прохорова. – М. : МГУ, 1996. – 126 с.

6. Лейчик В. М. Лингвистические проблемы терминологии и научно-технический перевод. / Владимир Моисеевич Лейчик, Сергей Дмитриевич Шелов. – М : Всесоюзный центр переводов научно-технической литературы и документации, 1990. – 550 с.